

Salnikova Svitlana, Honchar Iryna. Content's Peculiarity and Empirical Interpretation of the Ukrainian Patriotism (Case of City Lutsk Population). Peculiarities of formation and manifestation of Ukrainian patriotism through the prism of social and cultural succession are analyzed. Empirical interpretation of the patriotism made on a sample population of Lutsk (N = 420, the sample is representative by gender, age and education). According to one-dimensional analysis obtained the following results: (1) the level of subjective patriotism of city residents is 43 %. Ukrainian patriotism is no explicit states character, it connect with the traditions which observed by conviction rather than as needed (60,2–85,4 %). Preservation of national originality (84,7 %) is directly related with the preservation of native wildlife (86,6 %) ($c=0,7$, $Sig.=0,01$). The main integrating factors are common language (44 %), customs and traditions (43%), but the common religion is weaker a unifying factor (28 %); (2) the degree of integration in social life (less than 25 %) indicates a civic passivity of Ukrainian, the cumulative rate of personal responsibility for the fate of the country (40 %) – the stability of paternalistic expectations.

Key words: patriotism, Ukrainian patriotism, conceptualization of patriotism, state patriotism, civic passivity.

УДК 303.09, 303.8

Микола Сидоров, Олена Соколовська

Використання композитних змінних для вимірювання соціального статусу

У роботі розглянуто найбільш популярні у світовій практиці використання індекси з композитними змінними для визначення соціального статусу респондентів – індекс статусної характеристики Уорнера (ISC), соціоекономічна статусна оцінка (SES) та індекс соціальної позиції Холлінгсхіда (ISP). Індекси є порівнюваними, але не еквівалентними. Аналіз набору показників кожного індексу, способу їх отримання та розрахунку підтверджує вищу надійність ISP й ISC, аніж SES.

Ключові слова: індекси з композитними змінними, SES, ISP, ISC.

Постановка наукової проблеми та її значення. У соціальних дослідженнях в Україні для виміру соціального статусу найчастіше застосовують підхід, коли респондентам задають специфічні соціоекономічні питання з подальшою їх категоризацією, при цьому використовуються різні індекси вимірювання соціального статусу, що, зі свого боку породжує проблему порівняння результатів різних досліджень.

На жаль, у вітчизняній літературі методам комплексної об'єктивної оцінки соціально-економічного статусу людини приділяли мало уваги, тому **мета** цієї роботи – розглянути та порівняти методики визначення соціально-економічного статусу людей із використанням композитних змінних, які застосовуються в країнах Європи й США, та сформулювати рекомендації стосовно їх використання в Україні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Існує три основні підходи вимірювання соціального статусу: об'єктивний, коли респондентів опитують за допомогою специфічних соціоекономічних питань та категоризують їх за відповідями; суб'єктивний, коли респондентам пропонують самим оцінити свій соціальний статус; репутаційний, коли інформатори висувають судження стосовно приналежності інших до того чи іншого соціального статусу.

До об'єктивних методів вимірювання соціального статусу відносять однокритеріальні (тобто індекси з однією змінною, такою як, наприклад, рід занять (соціоекономічний індекс – Socioeconomic Index: SEI), освіта, рівень прибутку й ін.) та багатокритеріальні показники (індекс статусної характеристики Уорнера (Warner Index of Status Characteristics або ISC) [9; 10], соціоекономічна статусна оцінка (Socioeconomic Status Score або SES) [3; 8] та індекс соціальної позиції Холлінгсхіда (Hollingshead Index of Social Position або ISP) [5; 6, 211]. Саме аналізу багатокритеріальних об'єктивних методів і присвячена наша робота.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Мультикритеріальні індекси (multi-item indexes), або індекси з композитними змінними, комбінують на основі декількох індикаторів соціального класу через інтегрування оцінок щодо однокритеріальних

показників. У формулах їх розрахунків фігурують виміри статусу (найчастіше – заняття, освіта, прибуток), які шкалюють за бальною оцінкою значень. Розглянемо їх почергово.

Індекс соціальної позиції Холлінгсхіда (Hollingshead Index of Social Position або ISP) враховує той факт, що соціальний статус є багатоплановим поняттям. Він ґрунтується на трьох основних припущеннях: (1) у суспільстві існує диференційована, багаторівнева статусна структура; (2) основними факторами статусу індивіда є рід занять та освіта¹ (у т. ч. кількість років навчання), (3) додатковими – стать і сімейний стан². Соціальний статус індивіда отримують через комбінування цих 4-х факторів [5, 26]:

1. Сімейний стан:

А. Одружені та ті, що проживають із чоловіком (дружиною):

а) Тільки один із подружжя працює (за його родом занять та освітою обчислюється статус);

б) Працюють обидва: чоловік і дружина (показники роду занять та освіти подружжя додають і діляться на два).

В. Сім'ї, що не мають у своєму складі одружених:

а) глава сім'ї ніколи не був (-а) одруженим (статус вираховується за його родом занять та освітою);

б) розлучений індивід, котрий працює на повній зайнятості (аналогічно);

с) розлучений індивід, який не працює й перебуває на утриманні колишнього чоловіка (дружини) (статус вираховується за родом занять та освітою утримувача);

д) коли вдова або вдівець, який не працює, живе на прибутки від майна померлого чоловіка (статус вираховується за родом занять та освітою померлого).

С. Пенсіонери (статус вираховується згідно з положенням індивіда до виходу на пенсію).

Показник сімейного стану враховують в основній формулі розрахунку соціального статусу лише у випадку, коли респондент одружений та в подружжі працюють обидва; у такому випадку беруть середні показники роду занять й освіти подружжя. В інших випадках показник сімейного стану не бере прямої участі у формулі обрахунку, але визначає ту особу, соціальний статус якої й буде підраховуватися для визначення соціального статусу респондента.

2. Фактор освіти – вираховується за семибальною шкалою відповідно до кількості років, витрачених на освіту (табл. 1).

3. Фактор роду занять – обчислюють за семибальною шкалою (табл. 1), в основі якої лежать коди професійної шкали переписів населення [5]. Здебільшого в опитувальнику для цього показника використовують відкрите питання, відповідь на яке, у процесі аналізу, кодується та співвідноситься із даними кодів професій, після чого кожен із кодів співвідноситься зі шкалою роду занять.

Таблиця 1

Шкали освіти та роду занять

Освіта		Рід занять	
категорія	бал	категорія	бал
Наук. ступінь (магістр, кандидат /доктор наук, професор та ін.)	1	Вищий керівник великого підприємства, власник або професіонал високого класу	1
Закінчення чотириохрічної програми коледжу (бакалавр)	2	Бізнес-менеджер, власник середнього бізнесу та професіонал невисокого класу	2
Вища освіта (1–3 рр.) (коледжі, академії, бізнес-школи)	3	Адміністративний персонал, власник малого бізнесу й дрібний фахівець	3
Повна середня освіта	4	Офісний робітник, менеджер із продажу, власник дрібного бізнесу	4
Від десяти до одинадцяти років шкільної освіти	5	Кваліфікований працівник (механічна робота)	5
Від семи до дев'яти років шкільної освіти	6	Оператор машин і малодосвідчений робітник	6
Менше семи років шкільної освіти	7	Некваліфікований працівник	7

¹ Рівень освіти стабільний у дорослому віці. Кількість років, затрачених на здобуття освіти, є прямим свідченням набутих знань та культурних смаків. Також це показник позиції престижності в суспільстві. Рід занять змінюється з часом, але, як правило, стабілізується до 30-ти років. Він може виступати індикатором професійних навиків індивіда та його можливостей для виконання тих чи інших функцій у суспільстві.

² Стать – стабільний показник упродовж усього життя, відіграє велику роль у можливостях індивіда виконувати ту чи іншу функцію в суспільстві [5, 34]. Сімейний стан указує на ставлення індивіда до інституту сім'ї, є важливим через відмінність участі в економічній системі; може змінюватись упродовж усього життя.

Обчислення індексу здійснюють за формулою:

$$ISP = (\text{показник «Рід занять»}) \times 7 + (\text{показник «Освіта»}) \times 4.$$

Після отримання результатів оцінку соціального статусу визначають так:

Таблиця 2

Класифікаційна система за індексом соціальної позиції Холлінгсхіда

Клас	Проміжок показника
Вищий	11–17
Вищий-середній	18–31
Середній	31–47
Нижчий-середній	48–63
Нижчий	64–77

Індекс статусної характеристики (також відомий як індекс статусної характеристики Уорнера, Index of Status Characteristics або ISC) – метод вимірювання соціального класу¹, який поєднує в собі заняття, джерело прибутку (а не обсяг), тип будинку й житловий район в один індекс, зважений за соціальним станом класу [7] у такій послідовності (показник відносної ваги значень показано в дужках: рід занять (x4) (табл. 3), джерело прибутку (x3) (табл. 3), тип будинку (x3) (табл. 4), район проживання (x2) (табл. 4) [6, 211]. Як бачимо, кожен із показників має свою вагомість, залежно від ступеня важливості того чи іншого критерію у визначенні соціального статусу індивіда.

Таблиця 3

Шкала роду занять та джерела прибутку

Рід занять		Джерело прибутку	
категорія	бал	категорія	бал
Професіонал високого класу або власник великих підприємств	1	Успадкований статок	1
Професіонал або власник середнього бізнесу	2	Зароблений статок	2
Офісний працівник (клерк)	3	Відсотки від вкладів, гонорари	3
Кваліфікований робітник	4	Зарплата помісячна	4
Власник дрібного бізнесу	5	Зарплата погодинна	5
Малоосвічений робітник	6	Приватна допомога (на утриманні в приватної особи)	6
Некваліфікований працівник	7	Соціальна допомога від держави	7

Показник «рід занять» вимірюється відкритим питанням, відповідь на яке в процесі аналізу кодують та співвідносять із даними кодів професій, після чого кожен із кодів співвідносять зі шкалою роду занять (табл. 3).

Таблиця 4

Тип помешкання та район проживання

Тип помешкання		Район проживання	
категорія	бал	категорія	бал
Прекрасний	1	Дуже престижний (історичний центр, котеджні містечка)	1
Дуже хороший	2	Престижний (центральні райони, елітне передмістя)	2
Хороший	3	Усе вище середнього: усі райони, але будинки та прилягаюча територія – у хорошому стані	3
Середній	4	Середній: житлові райони, будинки – у нормальному стані без явних недоліків	4
Задовільний	5	Нижче середнього: віддалені райони	5
Поганий	6	Низький рівень престижу: статус району наближається до нетрів	6
Дуже поганий	7	Дуже низький: нетрі	7

¹ Був розроблений В. Лойдом Уорнером та його асистентами наприкінці 40-х рр. XX ст. для вимірювання соціального статусу 4-ма соціоекономічними факторами.

В індексу ISC є три особливості: вимірювання джерела, а не об'єму прибутку, типу будинку (помешкання) та району проживання. Щодо першого показника, то вимірювання джерела прибутку пов'язане, передусім, із рівнем престижності тих чи інших способів отримання прибутку. Так, наприклад, соціальний статус людини, котра живе на статки, які існують у сім'ї тільки в першому поколінні, тобто зароблені нею самою або іншими членами її сім'ї досить недавно, буде дещо нижчим, ніж статус людини, яка живе на так звані «старі гроші». Іншим прикладом може стати людина, прибутки якої є досить високими, але вона при цьому живе на утриманні в державі, що є соціально не престижним.

Якщо говорити про район проживання, то в цьому випадку важлива престижність району, тобто наявність у ньому певних благ, інфраструктури тощо. Ознак, за якими відбувається поділ суспільства, існує безліч, однією з них є місце проживання та якість житла. Розробка стратифікації щодо цього показника досить важлива, адже дає змогу позбутися безлічі стереотипів стосовно приналежності людини до певної страти, виходячи з району, де проживає людина, кількості квадратних метрів житла, давності ремонту тощо. Прикладом співвідношення цих двох показників (район проживання й тип помешкання) може стати ситуація, у якій опинилася досить велика частка жителів центральних (історичних) районів Києва: фактично вони займають найвищу позицію за показником «район проживання», але останній ремонт у їхньому помешканні датується серединою 50-х років XX ст., що свідчить про належність до нижчого класу, ніж нам указував показник «район проживання».

Індекс статусної характеристики обчислюють за формулою:

$$ISC = (\text{показник «рід занять»}) \times 4 + (\text{показник «джерело прибутку»}) \times 3 + (\text{показник «тип будинку»}) \times 3 + (\text{показник «район проживання»}) \times 2.$$

Відповідно до результатів обчислення В. Л. Уорнер пропонує таку стратифікацію (табл. 5):

Таблиця 5

Класифікаційна система за індексом статусної характеристики Уорнера

Клас	Проміжок показника
Вищий–вищий	12–17
Нижчий–вищий	18–24
Вищий–середній	25–37
Нижчий–середній	38–50
Вищий–нижчий	51–62
Нижчий–нижчий	63–84

Цей індекс являє собою систему, схожу на пазл: статус кожної людини – це картинка, яка складається з чотирьох фрагментів, при цьому комбінація цих фрагментів може бути зовсім різною в людей, котрі мають однаковий соціальний статус.

Соціоекономічна статусна оцінка [2; 11] (Socioeconomic Status Score або SES) – цей метод багатовимірної оцінки соціального статусу¹ комбінує оцінку роду занять, сімейного прибутку та рівень освіти. Соціально-економічний статус, як правило, розбивають на три категорії: високий SES, середній SES і низький SES, які розраховують для індивіда або сім'ї через поєднання зазначених вище показників [3, 56]. І, навпаки, за значенням індексу SES можна визначити рід занять, сімейний прибуток та рівень освіти цього індивіда або сім'ї. Усі три показники у формулі розрахунку цього індексу мають однакову вагу, тобто для розрахунку формули не використовують додаткові мультиплікативні коефіцієнти (табл. 6).

Таблиця 6

Шкали роду занять, рівня прибутку та рівня освіти

Рід занять		Рівень прибутку		Рівень освіти	
категорія	бал	категорія, тис. грн	бал	категорія	бал
Робочий	20	До 1	15	Незакінчена / Початк. освіта	10
Студент	33	1–2,5	31	Початкова освіта	23
Робітник сфери послуг	34	2,5–4	62	Незакінчена / Середня освіта	42

¹ Застосовує Бюро перепису населення США.

Оператор	58	4–6	84	Середня освіта	67
Майстер	58	6–8	94	Незакінчена вища освіта	86
Офісний працівник	71	8–10	97	Бакалавр	93
Менеджер	81	10–16	99	Спеціаліст, Магістр і вище	98
	Професіонал	90	Більше 16	100	

Формула для розрахунку соціоекономічної статусної оцінки має вигляд:

$$SES = ((\text{показник «рід занять»}) + (\text{показник «рівень прибутку»}) + (\text{показник «рівень освіти»})) / 3.$$

Відповідно, система класифікації суспільства є такою (табл. 7):

Таблиця 7

Класифікаційна система за соціоекономічною статусною оцінкою

Клас	Проміжок показника
Вищий	90–99
Вищий–Середній	80–89
Середній	45–79
Нижчий–Середній	0–44

Індекс SES є найбільш розповсюдженим способом оцінки соціального статусу в США та Європі; він вирізняється відносною простотою замірів, даючи надійний та адекватний реальній ситуації результат. Але через свою розповсюдженість цей індекс є предметом постійних суперечок щодо його вдосконалення. Одна з основних дискусій навколо SES пов'язана з процесом змін у родині (наприклад з'явилися батьки-одинаки, гомосексуальні й лесбійські пари, спільне формування сімейного бюджету). За таких причин, використання індексу SES для оцінки соціального статусу сім'ї, заснованого на інформації про одного члена сім'ї, іноді є неадекватним. Проте важливо не перебільшувати силу цього твердження, оскільки індекс SES членів подружжя й партнерів часто схожі [1, 118].

Розв'язати цю проблему не так просто, потрібно розуміти, що додавання до SES такої характеристики, як «Сімейний стан» із подальшим її аналізом за прикладом Індексу соціальної позиції Холлінгсхіда, може призвести до концептуальної зміни моделі, адже окремо кожен член сім'ї має свій індекс SES, який залежить від особливостей роду занять, освіти, прибутку цього члена й може кардинально відрізнитися від індексу SES інших членів сім'ї.

Окремою проблемою у визначенні індексу SES є співвідношення реального стану та стану контексту. У цьому сенсі контекст SES – це контекст, у якому людина перебуває (робочий колектив, колектив у школі, родичі), який може бути дещо вищим, ніж його або її персональний рівень SES, коли йдеться про прогнозування результатів. Такий контекст може сильно впливати на чесність відповідей респондента, адже він буде тяжіти до співвідношення себе із більш високим соціальним статусом, що не буде адекватно відображати реальність.

На сьогодні узгодженої думки щодо єдиної правильної стратегії вимірювання індексів соціального статусу нема. У сучасних дослідженнях такі міркування відіграють важливу роль у розробці одного або декількох показників для вимірювання: (1) чи відображають вимірювані показники особливості чинників стратифікації в конкретному суспільстві; (2) чи можливе об'єднання певних індексів для підвищення ефективності вимірювання соціального статусу; (3) Чи є той чи інший індекс достовірним та надійним джерелом інформації в кожній конкретній ситуації; (4) чи є різні індекси порівнювальними; (5) чи є індекси дійсними для всіх верств суспільства (особливо це стосується пенсіонерів, студентів, безробітних).

Порівняємо досліджувані показники соціального статусу. Індекс соціальної позиції Холлінгсхіда та соціоекономічна статусна оцінка, на відміну від індексу статусної характеристики Уорнера, є більш уживаними індексами [10; 11]. Це пов'язано зі стандартизованістю підходу до розгляду операціоналізації основних характеристик, що впливають на соціальне розшарування, а отже й характеристик, за якими визначається соціальний статус. У цих двох індексах оцінка соціального статусу відбувається за допомогою критеріїв освіти й роду занять. Хоча операціоналізація цих критеріїв різна в ISP та SES, вони фактично є еквівалентними. Різниця полягає в тому, що в SES

наявний також фактор прибутку, який є досить суперечливим (тому Холлінгсхед відмовляється від його застосування). Це пов'язано з тим, що критерій прибутку має декілька недоліків. Основним є те, що він є валідним для досліджень «тут і зараз», тобто відображає стан об'єкта в конкретний час у конкретних суспільно-економічних умовах, адже має пряму прив'язку до грошей і джерел їх надходження, що є нестабільним протягом часу. Нестабільним є й становище людей, які мають той чи інший рівень прибутку, адже він може змінюватися час від часу, при цьому людина не буде суттєво змінювати свій соціальний статус¹.

Індекс ISP більш націлений на довготривалу, універсальну та точну оцінку соціального статусу. Тому в ньому немає прив'язки до рівня прибутків. Якщо для SES характерні складнощі з визначення соціального статусу пенсіонерів, безробітних, людей, котрі перебувають на утриманні, то для цього індексу визначення статусу цих категорій людей є можливим. Для точності отриманих даних та надійності результатів автор індексу вводить показник сімейного стану, який при цьому не бере участі в розрахунках, а тільки вказує на спосіб розрахунку. Показник сімейного стану враховується в основній формулі розрахунку соціального статусу лише у випадку, коли респондент одружений та в подружжі працюють обидва; у цьому випадку показники роду занять беруть середні між членами подружжя. В інших випадках показник сімейного стану не бере прямої участі у формулі підрахунку, але визначає ту особу, соціальний статус якої й буде підраховуватися для визначення соціального статусу респондента. Такі дані досить тяжко отримати, адже в ситуації опитування респондента щодо сімейного стану, наприклад його покійної дружини, питання стають удвічі сенситивнішими, до цього додається ще й незнання особливостей роду занять, а подекуди й рівня освіти партнера. Отже, ISP є досить надійним, але дещо складним у досягненні ідеального результату за всіма правилами його розрахунку.

Найбільш комплексним підходом володіє ISC, комплексність якого полягає в тому, що автор у критерії поділу суспільства на класи вкладає характеристику нерухомості, яка є досить стабільною. При цьому, виділяючи показник району проживання індивіда, він додає до нього показник стану помешкання, у якому проживає респондент, що дає можливість оцінити не тільки довготривалий статус респондента, але й теперішній (наприклад, квартира залишилась із тих часів, коли людина була заможною, але на цей момент є безробітною та не має змоги зробити ремонт понад 15 років). Підвищити надійність цього методу можна за допомогою опитування домогосподарств, у процесі якого питання про район проживання та стан помешкання буде заповнюватись інтерв'юером як парадані [12]. Іншою особливістю цього методу є характеристика джерела прибутку, яка є більш стабільною за характеристику рівня прибутку, використану в SES, адже не пов'язана з валютними еквівалентами, але це не позбавляє її іншого недоліку – нестабільності того чи іншого виду прибутків. Але оскільки цей індекс, передусім, ґрунтується на репутаційному підході до виділення соціального статусу, то при переході від одного джерела прибутків до іншого й соціальний статус буде змінюватися.

Індекси ISP та ISC мають у складі формул вирахування певної ваги кожного показника, це підвищує точність розрахунків та унеможливорює різкий перехід респондента через зміну в одному показнику з одного соціального статусу в інший. Також вага вказує на важливість того чи іншого показника в побудові соціального статусу. Для цих двох індексів спільним є майже однакове трактування показника «рід занять».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досліджувані індекси з композитними змінними пройшли випробування часом та тисячами досліджень, проявили свою надійність і здатність надавати досліднику об'єктивну картину соціального статусу досліджуваного суб'єкта. Проте кожен із цих індексів має свої особливості – як позитивні, так і негативні. Усі вони не є еквівалентними та абсолютно порівняльними, адже мають різні показники у своїй основі. Та, з іншого боку, оскільки всі вони, зрештою, умовно поділяють суспільство за класами від нижчого до вищого, тобто мають під собою схожу модель суспільства, а також мають у своєму складі критерії, що перегукуються один з одним, мають спільне трактування цих критеріїв, то результати їх виміру за виникнення такої необхідності можуть бути порівнюваними, але в загальному вигляді. Аналіз

¹ Така складова соціального статусу є досить доречною в маркетингових, а також у тих соціологічних дослідженнях, у яких гіпотези вибудовуються навколо матеріального стану індивідів.

набору показників кожного індексу та способу їх отримання засвідчив, що найбільш надійним, націленим на довготривалу, універсальну й точну оцінку соціального статусу, є індекс соціальної позиції Холлінгсхіда, оскільки немає прив'язки до рівня прибутків й у способі розрахунку враховано сімейний стан. Індекс статусної характеристики Уорнера також дає можливість фіксувати довготривалий статус респондента через урахування характеристики нерухомості – району проживання й стану помешкання, яка є більш стабільною, аніж характеристика рівня прибутку соціоекономічної статусної оцінки. Спосіб розрахунку всіх трьох показників також засвідчує той факт, що індекси, ISP та ISC є більш надійними, аніж SES.

Джерела та література

1. Goldthorpe J. H. Consensus and Controversy / J. H. Goldthorpe ; [ed. by J. Clark, C. Modgil, S. Modgil]. – The Falmer Press, 1990. – 492 p.
2. Green L. W. Manual for scoring socioeconomic status for research on health behaviour [Текст] / L. W. Green. – Public Health Rep., 1970. – 85 (9). – P. 815–827. [Elektronik resourse]. – Mode of access : <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2031767/>
3. Haer J. L. A test of the unidimensionality of the Index of Status Characteristics [Elektronik resourse] / J. L. Haer // Social Forces. – Oxford University Press, 1955. – Vol. 34. – No. 1. – P. 56–58. – Mode of access : <http://www.jstor.org/stable/2574260>
4. Delbert I. H. Consumer Behavior: Building Marketing Strategy / I. H. Delbert, A. C. Kenneth, J. B. Roger // The Changing American Society: Demographics and Social Stratification [9th Edition. Chapter 4]. – McGraw-Hill/Irwin, 2003 – 790 p.
5. Hollingshead A. B. Four Factor Index of Social Status / A. B. Hollingshead [Elektronik resourse]. – Mode of access : http://www.google.com.ua/url?sa=t&rc=tj&q=&esrc=s&source=books&cd=1&ved=0CDQQFjAA&url=http%3A%2F%2Fpsy6023.alliant.wikispaces.net%2Ffile%2Fview%2FHollingshead%2BSES.pdf&ei=qmFDUabjOsmWtQbJyICgDA&usq=AFQjCNGYf0fbR_WRFgATxJcv3-y8TjP90g&sig2=G3cA8Fh0V7sVqII8eA85jg&bvm=bv.43828540.d.Yms&cad=rja
6. Lantos G. P. Consumer Behavior in Action: Real-Life Applications for Marketing Managers / G. P. Lantos. – Publisher : M. E. Sharpe, 2010. – 629 p.
7. Schmitt D. R. Magnitude Measures of Economic and Educational Status / D. R. Schmitt // The Sociological Quarterly. – Vol. 6. – Issue 4. – Sept. 1965. – P. 387–391.
8. Vyas S. Constructing socio-economic status indices: how to use principal components analysis / S. Vyas, L. Kumaranayake // Health Policy and Planning, 2006. – Vol. 21. – Issue 6. – P. 459–468.
9. Warner W. L. Social Class in America. A Manual co Procedure for Measurement of Social Status / W. L. Warner, M. Heker, K. Cells. – Chicago, 1949. – P. 76–80.
10. Werner S. Socioeconomic Status at Birth is Associated with Risk of Schizophrenia: Population-Based Multilevel Study / S. Werner, D. Malaspina, J. Rabinowitz // Schizophrenia bulletin, Nov. 2007. – 33 (6). – P.1373–1378.
11. Williams D. R. Race, Socioeconomic Status, and Health The Added Effects of Racism and Discrimination / D. R. Williams // Socioeconomic Status And Health In Industrial Nations: Social, Psychological And Biological Pathways. – Annals of the New York Academy of Sciences, December 1999. – Vol. 896. – P. 173–188.
12. Сидоров М. В.-С. Використання параданих у соціологічних дослідженнях / М. В.-С. Сидоров // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2011. – № 4. – С. 198–208.
13. Статистична інформація про доходи населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/dn.htm

Сидоров Николай, Соколовская Елена. Использование композитных переменных для измерения социального статуса. В работе рассмотрены наиболее популярные в мировой практике использования индексы с композитными переменными для определения социального статуса респондентов – индекс статусной характеристики Уорнера (ISC), социоэкономическая статусная оценка (SES) и индекс социальной позиции Холлингсхиды (ISP). Индексы являются сравнимыми, но не эквивалентными. Анализ набора показателей каждого индекса, способа их получения и расчёта подтверждает более высокую надежность ISP и ISC, чем SES.

Ключевые слова: индексы с композитными переменными, SES, ISP, ISC.

Sydorov Mykola, Sokolovska Yelena. Using Composite Variables for Measuring Social Status. The paper discusses the most popular in the world using composite indices of variables to determine the social status of the respondents. These indexes are an Warner Index of Status Characteristics or ISC, Socioeconomic Status Score or SES and the Hollingshead Index of Social Position or ISP. All indicators are not equivalent, but they are comparable because using similar criteria and their interpretation in the conventional division of society into classes. Analysis of a set of indicators of each index and their method of obtaining showed that ISP is aimed at long-term, universal and accurate

assessment of social status, as there is no reference to the level of income and in the method of calculation takes into account marital status; ISC also makes it possible to capture long-term status of the respondent by taking into account the characteristics of real estate – the area of residence and state of residence, which is more stable than the characteristic profit level SES. The method of calculation of all three indicators also confirms higher reliability ISP and ISC, rather than SES.

Key words: Indexes with composite variables, SES, ISP, ISC.

УДК [316:378.016]:303.833.4:519.21

Марія Хомяк

Специфіка викладання теорії ймовірностей для студентів напряму «Соціологія»

У статті зроблено спробу виявити основні труднощі викладання студентам напряму «Соціологія» курсу теорії ймовірностей та запропоновано шляхи їх подолання. Для того, щоб «донести» до студента основи теорії ймовірностей, виклад слід провадити не в класичній формі цієї науки, а мовою, доступною для соціологів; організувати курс таким чином, щоб основні положення теорії ймовірностей виростили з потреб соціології.

Ключові слова: теорія ймовірностей, труднощі викладання, студент напряму «Соціологія».

Постановка наукової проблеми та її значення. Як відомо, соціологія, особливо прикладна, ґрунтується на математичних знаннях і методах. Кожен соціолог погодиться з тим, що в наш час неможливо провести соціальне дослідження без використання спеціальних методів теорії ймовірностей, які дають можливість забезпечити високу ефективність і достовірність проведення емпіричних досліджень. Освіченість в області теорії ймовірностей та математичної статистики є складовою частиною соціологічної компетентності. На сьогодні склалася ситуація, за якої студенти погано сприймають матеріал через його насиченість математикою й не вміють пов'язувати отримані дані з потребами соціологічної практики. Це частково пояснюється тим, що серед вітчизняної літератури існує досить багато джерел із курсу теорії ймовірностей, проте всі вони насичені прикладами, що далекі від соціології. Практичні задачі присвячені азартним іграм, технічним та економічним процесам і, як свідчить досвід, вони досить погано «спрацьовують» при вивченні теорії ймовірностей студентами напряму «соціологія».

Аналіз досліджень із проблеми. Роль математики (у тому числі й теорії ймовірностей) у дослідженні суспільних явищ і процесів досить часто обговорюється різними науковцями. У цьому напрямі, як правило, досліджується історичний аспект зв'язку теорії ймовірностей і соціології, причому основний акцент робиться на тому, що саме соціальні процеси спонукали математиків до розробки спеціальних методів аналізу соціологічних даних. Ці факти висвітлює стаття С. Каждаєвої [3]; певною мірою про це ж свідчить зміст роботи Є. Дубаєвої [2], а також Ю. Толстової та Є. Мазіної про історію контактів між соціологією й математикою [7]. Рідше обговорюється проблема необхідності знання теорії ймовірностей та статистики для кожного соціолога [5; 6; 8]. Та досі на практиці ми стикаємось із проблемою перекладу мови математики на мову, яку зрозуміють соціологи; викладу теоретичних основ теорії ймовірностей у контексті, що не вимагає глибоких знань математичного аналізу, інтегрального та диференційного числення, теорії міри.

Тому **мета** цієї статті – виявити основні труднощі викладання студентам напряму «Соціологія» курсу теорії ймовірностей та запропонувати способи їх подолання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Звернувшись до історії, можна помітити, що емпірична соціологія та теорія ймовірностей зароджувалися разом одна з іншою, а також із наукою, яка пізніше отримала назву «статистика». Цікавим є також той факт, що праці одних і тих самих людей лежать в основі і емпіричної соціології, і теорії ймовірностей. Проте дослідники попередніх століть не ставили мету застосувати той чи інший математичний метод, а розв'язували практичні завдання, описували своє бачення певних соціальних явищ. У свій час О. О. Чупрову, який був одночасно і математиком, і соціологом-економістом та ніколи не